

Kovács Ilma

BKÁE Francia–Spanyol–Olasz Tanszék

ilma.kovacs@bkae.hu

KIHÍVÁS: MIÉRT? KINEK? MIKOR? (E-LEARNING)

Bevezetés

Senki előtt nem lehet kétséges, hogy az új technológiák alkalmazása az oktatás/képzés területén új feladatok megoldását, azaz új kihívásokat és a kihívásokra történő megfelelő válaszadást jelent.

Maga a kihívás szó is eléggé közhelynek számít. További fontos és naponta elhangzó kijelentés az is, hogy Magyarország versenyképességének, az ország európai felzárkóztatásának a kulcskérdése nem egyéb, mint az oktatás.

Saját kutatási területem a távoktatás. Korábban a távoktatásban való részvétel elsősorban a felnőtteket érintette.

Az elektronikus tanulás ún. célcsoportja azonban nem meghatározható. Nem csak a felnőttek rétege, hanem lassan mindenki számára felfedezendő és alkalmazható tanulási formává illetve tanulási móddá nőheti ki magát, olyanná, amely egész életünkben, annak legkülönbözőbb szakaszaiban biztosítani fogja számunkra a tanulás lehetőségét. Saját kutatási területemet én is kiterjesztettem az elektronikus tanulás kérdéseire az utóbbi években.

Előadásomban a kihívásról mint „belső” pedagógiai kérdéstről ún. mikro-szinten szeretnék beszélni, és nem kívánom azt sem gazdasági, sem társadalmi, sem infokommunikációs, sem pedig szociálpolitikai irányból közelíteni. Az ezirányú kihívások mindazonáltal élnek, sőt egyre erőteljesebben vannak jelen mindennapjaink gyakorlatában. Legerőteljesebben természetesen a munka piacán jelentkeznek, pontosabban a munkaerő-piaci képzésben. Mivel a képzés és a munkaerő-piaci igények közötti feszültségek alapvetően a felnőttképzési rendszerben csapódnak le, kutatóként is teljesen jogosnak vélem a politika támogató hozzáállását, ami a jövőben még kívánatosabb lenne.

Mégis, amikor az elektronikus tanulás/e-learning/ kihívásáról szólok, én nem szűkítem le mondanivalómat a felnőttek tanulására.

A szakemberek azt állítják, hogy az elektronikus távoktatási forma éppen olyan hatékony lehet, mint a hagyományos jelenléti oktatás, amennyiben ügyelünk arra, hogy ne egy „leértékelt pedagógiát” alkalmazzunk a kivitelezésben. Ha néha mégis ez történt volna már a hagyományos távoktatás idején is, azért sokkal inkább az adott távoktatási szervezet irányítási munkáját lehetett elmarasztalni, mintsem magát a távoktatást.

Mondandóm első részében szükségesnek tartom azt, hogy elmondjam, mit is értek az elektronikus tanulás fogalmán, és melyek azok a legfontosabb jellemzők, amelyek okán kihívásról lehet és kell beszélni.

A második részben térek ki a kihívás MIÉRT-jének négy területére az elektronikus tanulásban. Egyúttal érintem a KINEK a számára kihívás kérdését is.

Arra kérdésre, hogy MIKOR? – a legrövidebb választ adhatom: folyamatosan mindig.

Az e-learning = elektronikus tanulás értelmezése

Számomra az elektronikus tanulás kifejezés igen bonyolult tartalmat fed, hiszen olyan komplex folyamatokat jelent, amelyek egyrészt tanulási, másrészt tanítási (azaz tanulásirányítási), harmadrészt pedig szervezeti/szervezési problémákat ötvöznek, s amelyek csak az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásával valósulhatnak meg.

Az elektronikus tanulás olyan új tanulási-tanítási forma, amely egyrészt alkalmas arra, hogy önálló szervezet keretében működtessék, másrészt beilleszthető a már működő oktatási rendszerekbe, azok önálló vagy nem önálló részeként.

Továbbá tekinthető új tanulási módnak is, mivel az új, elektronikus tanulási környezeti sajátossága révén egyéni igények kielégítését is szolgálhatja. Ebben az esetben többnyire „csak” eszközként szoktuk emlegetni. Ez az a terület, amelyet iskola-rendszeren kívüli önálló, egyéni, fölfedező tanulásnak szokás nevezni, vagy amelyet az informális és a non formális jelzőkkel szoktunk ellátni.

Az elektronikus tanulás jellemzői

Kiindulásként a jelenléti oktatáshoz hasonlítom az elektronikus tanulást, mivel a régihez viszonyítva emelhető ki igazán az új:

- Az elsajátítandó ismeretet nem tanóra, vagy előadás, vagy szeminárium keretében adja át egyetlen ember a tanulónak,
- Nem egy ember tanít egy csoportot.
- Nincsenek tanórák sem.
- A régi „tanítási”-nak nevezett munkálatok egy részét az elektronikus eszközök veszik át.
- Nincs tanító, és nincs tanítás sem.
- Elektronikus eszközök gyártása folyik bizonyos központokban, amelyeket értékesítés után a tanuló használ fel.

Ezekbe az elektronikus eszközökbe kerül beépítésre minden – régen megtanítandónak nevezett – ismeret, továbbá az ismeretek elsajátításához elengedhetetlen jártasság és készség kiépítéséhez szükséges gyakorlásra ösztönző ún. „tanítói” módszer: magyarázatok, ötletek, kérdések, tanácsok, gyakorlatok, ilyen és olyan feladatok, sőt még az ellenőrzés-értékelés is.

- Az elektronikus taneszközöket csoportmunkában készítik az arra alakuló csapatok.

- Ha nincs tanító vagy tanár, már fel sem vetődik, hogy tanár és diák egy ugyanazon fizikai térben lehetnének.
- Tanító ugyan nincs, de van tanuló.
- A tanuló – a tanulásra szánt idejének döntő többségében – egyedül tanul a rendelkezésére bocsátott tanulási eszközök segítségével. A tanulás történhet otthon, munkahelyen, könyvtárban, de oktatási intézményben is stb. Egyedül tanul a tanuló, de nem úgy mint régen, amikor a házi feladatát oldotta vagy tanulta meg. Olyan speciális taneszközöket kap interneten, vagy csomagban (lemezen: floppy, CD-ROM stb.), amelyek minőségileg biztosítják azt, hogy a tanulásra szánt idejének nagy részében egyedül, önállóan tudjon tanulni.
- Újfajta tanulásirányítás érvényesül. Az eszközöket ugyanis úgy készítik, hogy azok magukban hordozzák a „tanítás mesterségét” is. A többnyire előre elkészített eszközökbe beépítve találja meg a tanuló nem csak a kiválókat kötelező vagy ajánlott ismereteket, hanem azokat a tanácsokat, utasításokat vagy javaslatokat is, amelyek „sugalmazzák” a tanulónak, hogy mit és hogyan csináljon, azaz gyakoroltatják vele a jártasságot és készséget igénylő részeket, tanácsokat adnak neki, buzdítják, ösztönzik és folyamatosan motiválják stb. Mivel a tanulás nemes tevékenységéhez elengedhetetlen az, hogy tudjuk, hogy hol tartunk, mit értünk már el, ezek az eszközök különböző típusú (önellenőrzéses és közvetítők által ellenőrzött) feladatok beékelésével biztosítják az optimális továbbhaladást a tanuló számára. Ha nincs régi értelemben vett tanító, ki ellenőrizz, ki segíti az egyedül tanuló személyt?
- Az önállóan, egyedül végzett tanuláshoz segítséget nyújtó személy a tutor, aki hol személyesen, hol gépi úton, vagy máskor a hálózat igénybevételevel érhető el. Mindez attól függ, hogy mennyire és milyen oktatási/képzési rendszerben akar valaki tanulni, illetve, hogy képzési rendszer nélkül kívánja-e – egyéni céljaira – hasznosítani az elektronikus taneszközt.
- A tutor nem azonos azokkal a személyekkel, akik a tananyagkészítő csapatban dolgoznak. A tutor feladata kizárólag a tanuló tanulási tevékenységének a segítése, támogatása és nem a régi (azaz mai) értelemben vett „tanítás”.

Összegezve a fentieket: Az elektronikus tanulás alapvetően a tanuló önálló tanulási tevékenységét feltételezi, amelyhez kollektívák által előre elkészített elektronikus eszközök segítségével biztosítják az új tanulási környezetet. Folytassuk a jellemzőket:

Új tanulási környezet és új technológiák

- A *tanulás* történhet otthon, a munkahelyen vagy bármely kulturális céllal működtetett létesítményben, ahol az eszközhasználat módját és lehetőséget nyújt a tanuló számára a tanulásra.
- Az elektronikus eszközökkel végzett *önálló tanulás feltételei*:
  - a számítógép-kezelés és a digitális írástudás,
  - az *önállóság* és az *önirányítás* bizonyos szintje,
  - a tanulási munka iránti nagyfokú *felelősség*.

- A tanulás során – legtöbbszörünknek – külső segítségre is szükségünk van. Ilyen az ember tanulásának természete. A külső segítség, a *tanulás támogatása* ma már többféleképpen valósulhat meg: egyrészt az elektronikus tananyagba beépített interaktív kommunikációs kapcsolat révén, a multimédia tananyaggyártás ún. előre gyártott tanulást támogató eszköztárával (ami egyenlő a gépi interaktivitással, ahol az élő ember a géppel lép kapcsolatba), másrészt élő tanító/tanár/oktató, azaz tutor válaszolhat kérdéseinkre, adhat személyre szóló magyarázatot ha elakadunk, bátoríthat a további munkára, de ... még mindig a gép közbeiktatásával. Ez is két-féleképpen történhet:
  - valós időben, azaz szinkron módon,
  - vagy késleltetve, azaz aszinkron módon, amikor – tanulóként – problémáinkra és kérdéseinkre csak bizonyos idő elteltével, késleltetve kapunk választ. A fentiek – ismétlem – még mindig elektronikus úton realizálódnak, de ilyenkor már két ember számítógépe van összekapcsolva (ami egyenlő az emberi interaktivitással, de mégis gépi közvetítéssel). A tanulás ily módon történő támogatását, segítségét, a pedagógia szakkifejezésével élve, ezt a sajátos tanulásirányítást a képzési rendszerek ún. *tutorálás* intézménye szervezi és biztosítja minden egyes tanuló számára.

A tutori rendszer további lehetséges kapcsolatait a ttorral történő személyes, fizikai találkozások képezik. Ennek is két megvalósulási formáját ismerjük:

- egyéni konzultáció, amikor egy tanító és egy tanuló konzultálnak egymással,
- csoportos konzultáció, amikor egy tanító találkozik egy tanulócsoporttal.
- Az elektronikus eszközökkel folytatott tanulás során – szervezeten vagy spontán – nagyon könnyen és jól kialakítható a diák-tanár kapcsolaton túl a *diák-diák kapcsolat is*, ami enyhíti a tanuló „magányosság érzetét”.

Szeretném hangsúlyozni a következőket:

- Megszűnik a tanító/oktató régi, közvetlen tudásátadó, közvetlen „tudásforrás-szerepe”, amelyet évszázadokon át Ő képviselt. Tudását, mint tartalmat és módszertani ismereteit bedolgozza – egy team-munka során – abba, illetve azokba az elektronikus eszközökbe, amelyeket a tanuló önálló tanulási munkája során majd használ, azaz, amelyekből az új technológiák segítségével az egyén tanul.
- Ugyanakkor ebben a team-ben, azaz a tananyaggyártó csoportban/csoportban más, új munkatársak is megjelennek a „régii” tanító/tanár/oktató mellett, mivel a „tanításnak” nevezett „régii” területet pótló eszközök és módszerek gyártása is más.
- Új információ-technológiai folyamat eredményeképpen jönnek létre az új tanulási környezetet biztosító eszközök, azaz az oktatástechnológiák.
- És a tanulónak – a szó régi értelmében – valóban nincs tanítója/tanára!
- Az a mai tanító/tanár/oktató, aki nem kíván a fenti csapatmunkában részt venni, meglévő tudását – kis módosítással – másként is hasznosíthatja, ha vállalkozik

valamelyik új ún. közvetítői (mediatori) szerep elsajátítására, amit a tutorok, mentorok stb. tölthetnek be.

- A közvetítői szerepet ellátó tutorok segítik, támogatják a tanulót önálló tanulási munkája során, de – ne feledjük! – ők nem tartanak sem régi értelemben vett órát, sem előadást.

Miért kihívás az elektronikus tanulás?

A következőkben a kihívást négy terület áttekintésével próbálom meg összefoglalni

1. A tartalom

Az elektronikus tanulás rákényszerít bennünket arra, hogy gondoljuk újra az oktatás/képzés tartalmát, hogy törekedjünk a tartalom világos kifejtésére, arra, hogy dolgozzuk át és formáljuk meg másként a téma jellemzőit. Az új tartalmak közvetítése talán kevesebb gonddal jár, de a régi tartalmak új eszközökre történő átvitele esetén ez gyakran kemény „mélyre ásást” jelent, hiszen meg kell keresni a tudás magvát, lényegét, ami sok területen és bizony sokszor elsikkadt. Hogyan? – kérdezhetjük. Hiszen a legjobb professzort hívtuk meg, hiszen tudjuk, hogy a tanító, az oktató fejében minden megvan! Mindez természetesen igaz. Sőt! Még az is, hogy az igazi ismeretet gyakran az előadó által elmondott egyéni tapasztalat, vagy éppen az egyéni viselkedés rejtette el! Nos, ez már nem is volt feltétlenül pozitív jelenség.

Átmeneti időket élünk, amikor régi és új tartalmak feldolgozásával egyaránt meg kell, hogy birkózzunk. Az elektronikus tanulás alkalmazási területe minden esetben befolyásoló tényező marad: nem mindegy, hogy milyen céllal, milyen célcsoportnak stb. készítjük az eszközt.

Összegezve:

Ha elfogadjuk a kihívást, akkor az elektronikus tanulás során a tartalom felülvizsgálatával és újszerű közlésével állunk szemben.

2. A szereplők

Megváltozik a szereplők hozzáállása és új szerepek is megjelennek.

Az elektronikus tanulásban minden szereplő hozzáállása más lesz, legyen az maga a tanuló, vagy egy tanulócsoport, a tutor, vagy az oktatásfejlesztő, az oktatástechnológus vagy a többi munkatárs. Eddig nem ismert új szerepek is megjelennek.

- Az elektronikus tanulás *főszereplőjének* az önállóan, többnyire egyedül tanuló *tanulónak* a hozzáállása az elsődleges kihívás. A tapasztalat azt mutatja, hogy a kihívás erről az oldalról elfogadható, illetve sokfelé a világban már elfogadott. További jó bizonyíték erre a hagyományos távoktatás immár negyvenéves tapasztalata, főleg azokban a szervezetekben, ahol a tanár-diák, illetve diák-tanár kommunikációs kapcsolatban a gép már korábban is komoly szerepet kapott, illetve

ahol a multimédia eszközök használata tömegesen elterjedt az oktatásban/képzésben.

- A kihívás okán: a ma tanítóinak továbbképzésben kell részesülniük.
  - a tanulásirányítás új technológiája, azaz a tananyagfejlesztés új szereplők megjelenését követeli meg: informatika, gazdálkodás, kommunikáció, multimédia stb. területeiről szakemberek team-munkáját
  - Az elektronikus eszközök segítségével megvalósuló tanulás-tanítás során megjelenik még egy új jelenség: *a szerepek gyakori felcserélődése*. Aki ma tanuló volt, holnap maga is dolgozhat tutorként és fordítva, attól függően, mit kíván meg saját munkahelyi környezete.

A „tanulói” és a „tanulást segítő szerepek” gyakori felcserélődése tehát szintén kihívás.

Összegezve:

Az elektronikus tanulás szereplői kapcsán, fontos kihívással találkozunk: új szerepekkel, új szereplőkkel és váltakozó szereposztással, azaz gyakori szerepcserével.

3. Az időszerkezet

Új haszon kezelése válik szükségessé: *az időszerkezet megváltozásával és az önállóság felerősödésével.*

Az elektronikus tanulás többnyire nagyon pontosan körülhatárolt és jól strukturált folyamat, ezért korábban nem eléggé kiaknázott *haszonnal járhat együtt*. Itt két elemet lehet kiemelni: az időszerkezetet és az önállóságot.

- Az időszerkezet átalakulása *időnyereséggel jár*, és ezt mint felszabadult energiát más területek felé lehet átirányítani. Például: az egyéni és a csoportos tutorálásra, ha a tanító felől közelítünk. Itt különösen fontos arra figyelni, hogy a tutorálás helye megváltozása következtében teljesen *új módszerek* kidolgozásával kell a kihívásra válaszolni. Ha pedig a tanuló irányából közelítünk: több idő jut az egyéni elemzésekre, kutatásokra, dokumentumok használatára stb.
- Az elektronikus tanulás bizonyos fokú *önállóságot* feltételez a tanulótól már a tanulás elkezdésekor, de az új oktatástechnológia szabályrendszerének megfelelően megszerkesztett tananyagok (a tanulás új eszközei) rendkívüli módon tovább is fejlesztik/fejleszthetik azt, nevezetesen az egyéni tanulási szakaszokban. A keresés, kutatás, az újszerű feladatok megoldásának a vágya mind-mind ösztönzően hatnak *az egyéni kreativitás kibontakozására*. Az egyén önállóságának, önirányító képességének fejlesztése pedig *gazdasági és társadalmi szinten* hozhat előre kiszámíthatatlan *nyereséget*. Nyugaton, ahol a egyéni kompetenciákkal való gazdálkodás már bevett gyakorlat, napjainkban már a vállalati kompetencia fejlesztésével foglalkoznak. Ennek természetesen az egyén az alapja.

Összegezve:

Az elektronikus tanulás a képzési idő újfajta elosztásával, azaz a tanulási szakaszok hatékonyságának vadonatúj értelmezésével és kihasználásával válaszolhat a kihívásra.

4. A pedagógiai folyamat

Végül nézzük magát a *pedagógiai folyamat megalkotását*. Az a mód, és az a forma, ahogyan magát az elektronikus tanulás folyamatát kidolgozzuk, *teljesen új* az eddig ismert (jelenléti oktatásra jellemző) formákhoz képest.

A válaszra váró milliányi új kérdés közül én csak néhányat említek ízelítőül: mi kerüljön és hogyan a képernyőre, milyen információkat adjunk meg, milyen feladatokat jelöljünk ki, hogyan ellenőrizzük azokat, mikor és hogyan jelezzünk vissza a tanulónak, és főleg mi az, amitől egyáltalán megtörténik maga a tanulás a távolság ellenére?

Mindezen kihívásokra, a „miért” kérdésére megfelelő válaszokat kell adnunk a jövőben. A kérdések nem oldhatók meg azzal, hogy képernyőre sorakoztatunk egy csomó információt egymás után, szép képekkel és ábrákkal. A pedagógiailag izgalmas kérdésekre nekünk magunknak, a ma tanítóinak, tanárainak és oktatóinak kell megkeresni a válaszokat, hogy a már rendelkezésünkre álló csodálatos új technológiákat a pedagógia és andragógia szolgálatába állíthassuk.

Úgy gondolom, hogy a mostani és az ehhez hasonló konferenciák egytől egyik ezekre a kihívásokra keresik a választ, azaz az elméleti és a gyakorlati megoldásokat.

Kihívás: Kinek?

A fentiekben már elég sok területet és szakmát érintettem vázlatos felsorolásom kapcsán.

Egyedül talán a *mai gyerekek számára* nem jelent kihívást az elektronikus tanulás mint új forma.

- A *mai felnőtt tanuló*t azonban érinti a kihívás, hiszen Ő még másként tanult.
- A *gyermekek és felnőttek képzésével foglalkozók számára* a kihívás adott, hiszen az elektronikus tanulás alkalmazási területei és módszerei most alakulnak, de «senki nem menekülhet» az új elemek bevezetése, vagy az egész (intézménye teljes képzése) átalakítása előtt.
- A *tananyagfejlesztéssel*, tutorálással és menedzseléssel foglalkozók minden résztvevőjét napi szinten érinti a kihívás, de nem biztos, hogy ez tudatosul is náluk.
- A *gyártók* nagyon gyorsan reagálnak a könnyű és gyors haszon reményében a kihívásra.
- A *oktatáskutatók* sem maradhatnak kívül, csak kérdés mennyire és hogyan képesek elemzéseikkel segíteni száguldó világunk gyakorlatát.

A politika, gazdaság területét most sem emelem ki, hiszen – jól tudjuk, hogy a keretet ezek a területek adják.

Végül még néhány már jól ismert ténnyel szeretném kiegészíteni a kihívás által érintettek „listáját”.

1. Nem feledkezhetünk meg arról, hogy a tanulás az egész életre kiterjedő élettevékenység.
2. A tanulás – azonban – nem korlátozható az elektronikus tanulásra.
3. Szó sincs arról, hogy mostantól az elektronikus tanulás átvénné a tanulás helyét.
4. Az elektronikus tanulás mindazonáltal felfogható az egész életre kiterjedő élettevékenység egyes szakaszainak.
5. Az ilyen szakaszok pedig gazdagítják a « tanulást », mint élettevékenységet.
6. Maga a *tanulási aktus kérdése nem azonos módon vetődik fel* a tanulás során, mint egész életünkön átívelő élettevékenységi folyamatban.
7. A kihívás tehát az alapkutatások egész sorát és az azokban résztvevők sokaságát is érinti.
- 8 . A kihívás MINDENKIT érint.

Kihívás: Mikor?

Erre a kérdésre röviden szeretnék válaszolni: folyamatosan és még jó néhány évtizedig, amíg be nem épül mindenki tudatába.